[2018] 1 ਐੱਸ.ਸੀ.ਆਰ. 102

ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ

ਬਨਾਮ

ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ

(ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲ ਨੰ. 31 ਆਫ 2018)

08 ਜਨਵਰੀ, 2018

[ਆਰ. ਭਾਨੂਮਤੀ ਅਤੇ ਉਦੈ ਉਮੇਸ਼ ਲਲਿਤ, ਜੇ.ਜੇ.]

ਦੰਡ ਸੰਹਿਤਾ, 1860 ਧਾਰਾ 302, 201 34 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੋ - ਹਾਲਾਤੀ ਸਬੂਤਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕੇਸ - ਮ੍ਰਿਤਕ ਪੀਡਬਲਯੂ1 (ਪੁੱਤਰ), ਪੀਡਬਲਯੂ2 (ਧੀ) ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ-ਜਵਾਬਦੇਹ (ਭਰਾਵਾ) ਨਾਲ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਭਿਆਨਕ ਰਾਤ ਨੂੰ, ਪੀਡਬਲਯੂ1 ਨੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੀਆਂ ਚੀਕਾਂ ਸੁਣੀਆਂ ਜਦੋਂ ਉਸਨੂੰ ਜਵਾਬਦੇਹ ਦੁਆਰਾ ਕੁੱਟਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜੋ ਫਿਰ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਘਰ ਲੈ ਗਿਆ - ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ, ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਇੱਕ ਦਰੱਖਤ ਨਾਲ ਲਟਕਦੀ ਮਿਲੀ ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟ ਨੇ ਜਵਾਬਦੇਹ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ - ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਦੋਸ਼ੀ ਦੁਆਰਾ ਅਪੀਲ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਕਿ ਪੀਡਬਲਯੂ-1 ਨੇ ਆਪਣੀ ਗਵਾਹੀ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਇੱਕ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਗਵਾਹ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ: - ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾਣਾ ਹਾਲਾਤੀ ਸਬੂਤਾਂ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ - ਮੌਜੂਦਾ ਕੇਸ ਵਿੱਚ, ਇਸਤਗਾਸਾ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਭਰ ਹਾਲਾਤ ਠੋਸ ਅਤੇ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਸਬੂਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਾਬਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਇੱਕ ਪੂਰੀ ਲੜੀ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਤਲ ਜਵਾਬਦੇਹ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ - ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਪੀਡਬਲਯੂ-1 ਦੇ ਸਬੂਤ ਠੋਸ, ਕੁਦਰਤੀ ਅਤੇ ਇਸਤਗਾਸਾ ਕੇਸ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਸਨ - ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਕਾਲਪਨਿਕ ਸ਼ੰਕਿਆਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਸਬੂਤਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਕਥਿਤ ਸੁਧਾਰਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਪੀਡਬਲਯੂ-1 - ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਤੀਵਾਦੀ ਨੂੰ ਬਰੀ ਕਰਨ ਦੇ ਤਰਕ ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟ ਵੱਲੋਂ ਅਟੱਲ ਹਨ ਪ੍ਰਤੀਵਾਦੀ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ --

ਸਬੂਤ ਐਕਟ, 1872 ਧਾਰਾ 106 ਤੱਥ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦਾ ਬੋਝ - ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਅੰਦਰ - ਮ੍ਰਿਤਕ ਆਪਣੇ 2 ਬੱਚਿਆਂ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ-ਪ੍ਰਤੀਵਾਦੀ (ਭਰਾਵਾ) ਨਾਲ ਰਹਿ ਰਹੀ ਸੀ। ਮੰਦਭਾਗੇ ਦਿਨ, ਪ੍ਰਤੀਵਾਦੀ ਨੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਘਰ ਲਿਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੁੱਟਿਆ ਸੀ - ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ, ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਇੱਕ ਦਰੱਖਤ ਨਾਲ ਲਟਕਦੀ ਮਿਲੀ - ਫੜਿਆ ਗਿਆ: ਧਾਰਾ 106 ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਪ੍ਰਤੀਵਾਦੀ 'ਤੇ ਬੋਝ ਪਾਇਆ ਗਿਆ, ਘਰ ਦਾ ਕੈਦੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੀ ਮੌਤ ਕਿਵੇਂ ਹੋਈ ਇਸ ਬਾਰੇ ਠੋਸ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦੇਣ ਲਈ - ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਕੋਈ ਵਾਜਬ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਸਾਹਮਣੇ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਕਿ ਉਸਨੇ ਨਾ ਤਾਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦਰਜ ਕਰਵਾਈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇ ਗੁੰਮ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ - ਦੋਸ਼ੀ ਉਸ ਤੱਥ 'ਤੇ ਰੌਸ਼ਨੀ ਨਹੀਂ ਪਾ ਰਿਹਾ ਜੋ ਉਸਦੇ ਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਕੋਈ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਅਸਫਲਤਾ ਉਸਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਫੈਂਜੀ ਸਥਿਤੀ ਹੈ।

ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਬਨਾਮ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ ਦਾ ਮਾਮਲਾ

ਅਪਰਾਧਿਕ ਕਾਨੂੰਨ - ਆਖਰੀ ਵਾਰ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਸਿਧਾਂਤ - ਮ੍ਰਿਤਕ ਨੂੰ ਆਖਰੀ ਵਾਰ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿੰਦਾ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ - ਦੋਸ਼ੀ ਨੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇ ਲਾਪਤਾ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਤਸੱਲੀਬਖਸ਼ ਵਿਆਖਿਆ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਫੜਿਆ ਗਿਆ: ਇਹ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਫੈਜੀ ਹੈ - ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਰੁੱਧ ਹਾਲਾਤ - ਮ੍ਰਿਤਕ ਜੋ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕੋ ਘਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਆਖਰੀ ਵਾਰ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਨਾਲ ਜ਼ਿੰਦਾ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਇਹ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਸੀ ਕਿ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੀ ਮੌਤ ਕਿਵੇਂ ਹੋਈ।

ਅਪੀਲ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ, ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਇਆ:
1.1 ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਹਾਲਾਤੀ ਸਬੂਤਾਂ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ। ਇਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੈਅ ਹੈ ਕਿ ਹਾਲਾਤੀ ਸਬੂਤਾਂ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਇੱਕ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਉਹ ਹਾਲਾਤ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਦੋਸ਼ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਨੂੰ ਸੁਚੱਜੇ ਅਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਨਾਲ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਹਾਲਾਤ ਨਿਰਣਾਇਕ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਜੋ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਸਮੂਹਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਏ ਗਏ ਸਾਰੇ ਹਾਲਾਤ ਇੱਕ ਪੂਰੀ ਲੜੀ ਬਣਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਲੜੀ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਪਾੜਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਸਾਬਤ ਹੋਏ ਹਾਲਾਤ ਸਿਰਫ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਦੀ ਪਰਿਕਲਪਨਾ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕਸਾਰ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਨਿਰਦੋਸ਼ਤਾ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੰਗਤ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। [ਪੈਰਾ 9][107- ਡੀ-ਈ]

1.2 ਮ੍ਰਿਤਕ ਆਪਣੇ ਜੀਜਾ/ਦੋਸ਼ੀ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਸਮੇਤ ਰਹਿ ਰਹੀ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਮ੍ਰਿਤਕ ਇੰਨਾ ਲਾਪਤਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਦੋਸ਼ੀ ਦਾ ਕੁਦਰਤੀ ਆਚਰਣ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕਰਨਾ ਸੀ ਅਤੇ ਪੀਡਬਲਯੂ-3 (ਮ੍ਰਿਤਕ ਦਾ ਭਰਾ) ਵੀ। ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸਬੂਤ ਐਕਟ, 1872 ਦੀ ਧਾਰਾ 106 ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਦੋਸ਼ੀ 'ਤੇ ਬੋਝ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਘਰ ਦਾ ਕੈਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੀ ਮੌਤ ਕਿਵੇਂ ਹੋਈ ਇਸ ਬਾਰੇ ਠੋਸ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦੇਵੇ। ਘਰ ਦਾ ਕੈਦੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਤੀਵਾਦੀ-ਦੋਸ਼ੀ ਸਿਰਫ਼ ਚੁੱਪ ਰਹਿ ਕੇ ਅਤੇ ਕੋਈ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਨਾ ਦੇ ਕੇ ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਪ੍ਰਤੀਵਾਦੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਫੈਜੀ ਸਥਿਤੀ ਹੈ ਜੋ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਪਰਾਧ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। [ਪੈਰਾ 12]108- ਜੀ-ਐੱਚ]

2. ਦੋਸ਼ੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਨਾਲ ਅਕਸਰ ਝਗੜਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਵੀ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਦੇ ਸਬੂਤ ਦੀ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। [ਪੈਰਾ 13]109- ਏ, ਡੀ]

3. ਪੀਡਬਲਯੂ-1 ਮ੍ਰਿਤਕ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਹੈ ਜੋ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕੋ ਘਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਘਟਨਾ ਬਾਰੇ ਬੋਲਣ ਲਈ ਇੱਕ ਕੁਦਰਤੀ ਗਵਾਹ ਹੈ। ਪੀਡਬਲਯੂ-1 ਦਾ ਸਬੂਤ ਠੋਸ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੇ ਕੇਸ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਕਥਿਤ ਸੁਧਾਰਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਪੀਡਬਲਯੂ-1 ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ 'ਤੇ ਸ਼ੱਕ

ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਉਸਦੇ ਸਬੂਤਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨਾ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਕੁਝ ਸੁਧਾਰ ਹੋਏ ਸਨ। [ਪੈਰਾ 15][110- ਡੀ-ਈ]

4. ਮ੍ਰਿਤਕ ਜੋ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕੋ ਘਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਆਖਰੀ ਵਾਰ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਨਾਲ ਜ਼ਿੰਦਾ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਇਹ ਉਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਦੱਸੇ ਕਿ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੀ ਮੌਤ ਕਿਵੇਂ ਹੋਈ। ਦੋਸ਼ੀ ਕੋਲ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਵਾਜਬ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਦਰੱਖਤ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਲਟਕਦੀ ਮਿਲੀ। ਇਹ ਦੋਸ਼ੀ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਦੱਸੇ ਕਿ ਮ੍ਰਿਤਕ ਨਾਲ ਕੀ ਹੋਇਆ। [ਪੈਰਾ 16] [110- ਐੱਫ]
ਰਾਜਸਥਾਨ ਰਾਜ ਬਨਾਮ ਕਾਸ਼ੀ ਰਾਮ (2006) 12 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 254: [2006] 8 ਸਪਲ. ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 501 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। -

5. ਮੌਜੂਦਾ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੁਆਰਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਠੋਸ ਅਤੇ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਸਬੂਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਾਬਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਹਾਲਾਤਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਕੇ ਇੱਕ ਪੂਰੀ ਲੜੀ ਬਣਾਈ ਗਈ ਹੈ ਜੋ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਤਲ ਦੋਸ਼ੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ। [ਪੈਰਾ 18][111- ਡੀ]
ਤ੍ਰਿਮੁਖ ਮਰੋਤੀ ਕਿਰਕਨ ਬਨਾਮ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ (2006) 10 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 681: [2006] 7 ਪੂਰਕ ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 156; ਗਣੇਸ਼ ਲਾਲ ਬਨਾਮ ਰਾਜਸਥਾਨ ਰਾਜ (2002) 1 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 731: [2001] 4 ਪੂਰਕ ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 619; ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ ਬਨਾਮ ਸੁਰੇਸ਼ (2000) 1 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 471: [1999] 5 ਪੂਰਕ ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 215; ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਰਾਜ ਬਨਾਮ ਰਾਜੇਂਦਰਨ (1999) 8 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 679: [1999] 3 ਪੂਰਕ ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 89 - 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।
ਕੇਸ ਲਾਅ ਰੈਫਰੈਂਸ
[2006] 7 ਪੂਰਕ ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 156 ਪੈਰਾ 10 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ
[2006] 8 ਪੂਰਕ ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 501 ਪੈਰਾ 10 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ
[2001] 4 ਪੂਰਕ ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 619 ਪੈਰਾ 10 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ
[1999] 5 ਪੂਰਕ ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 215 ਪੈਰਾ 10 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ
[1999] 3 ਪੂਰਕ ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 89 ਪੈਰਾ 10 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ

ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ: 2018 ਦੀ ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲ ਨੰ. 31
2008 ਦੀ ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 559 ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਮਲਾ ਵਿਖੇ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ 19.08.2014 ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ ਆਦੇਸ਼ ਤੋਂ।

ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਬਨਾਮ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ ਦਾ ਮਾਮਲਾ

ਡੀ. ਕੇ. ਠਾਕੁਰ, ਏ.ਏ.ਜੀ., ਸ਼ਰੀਕ ਅਹਿਮਦ, ਵਰਿੰਦਰ ਕੁਮਾਰ ਸ਼ਰਮਾ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਵੱਲੋਂ ਵਕੀਲ।

ਜੋਸ ਅਬ੍ਰਾਹਮ, ਰੁਚਿਰ ਬੱਤਰਾ, ਪ੍ਰਤੀਵਾਦੀ ਵੱਲੋਂ ਵਕੀਲ।

ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਆਰ. ਬਾਨੁਮਥੀ, ਜੇ. ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।
1. ਛੁੱਟੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

2. ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਇਹ ਅਪੀਲ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ 2008 ਦੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 559 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੀਵਾਦੀ ਨੂੰ ਧਾਰਾ 302 ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੇ ਤਹਿਤ ਉਸਦੀ ਸਜ਼ਾ ਅਤੇ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਲਗਾਈ ਗਈ ਉਮਰ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਕੇ ਬਰੀ ਕਰਨ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

3. ਮ੍ਰਿਤਕ ਮੀਨਾ ਦੇਵੀ ਦੇ ਪਤੀ ਦਾ ਇਸ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਲਗਭਗ ਗਿਆਰਾਂ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇਹਾਂਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੀਨਾ ਦੇਵੀ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਜੀਵਨ ਲਾਲ (ਪੀਡਬਲਯੂ-1), ਧੀ ਰੇਖਾ ਦੇਵੀ (ਪੀਡਬਲਯੂ-2) ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ (ਭਰਾਵਾ) ਨਾਲ ਸਾਂਝੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਾਲੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਹੀ ਸੀ। 23.08.2007 ਨੂੰ ਰਾਤ 8.30 ਵਜੇ, ਜਦੋਂ ਮੀਨਾ ਦੇਵੀ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਖਾਣਾ ਖਾ ਰਹੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਦੋਸ਼ੀ ਸ਼ਰਾਬੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਉੱਥੇ ਆਇਆ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਮੀਨਾ ਦੇਵੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਪੀਡਬਲਯੂ-1 ਅਤੇ ਪੀਡਬਲਯੂ-2 ਨਾਲ ਗਾਲੀ-ਗਲੋਚ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਨੋਂ ਮਾਰਨ ਦੀ ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ। ਘਰ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਪੀਡਬਲਯੂ-1 ਦੀ ਦਾਦੀ ਬਰਫੀ ਦੇਵੀ ਜੀਵਨ ਲਾਲ (ਪੀਡਬਲਯੂ-1) ਨੂੰ ਨਾਲ ਵਾਲੇ ਸੌਣ ਵਾਲੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਲੈ ਗਈ ਅਤੇ ਕਮਰੇ ਨੂੰ ਬਾਹਰੋਂ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸਨੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੀ ਧੀ ਰੇਖਾ ਦੇਵੀ (ਪੀਡਬਲਯੂ-2) ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਾਮੇ ਅਨੰਤ ਰਾਮ (ਪੀਡਬਲਯੂ-3) ਦੇ ਘਰ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਕਮਰੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੋਣ 'ਤੇ, ਪੀਡਬਲਯੂ-1 ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਮੀਨਾ ਦੇਵੀ ਦੀਆਂ ਚੀਕਾਂ ਸੁਣੀਆਂ ਅਤੇ ਖਿੜਕੀ ਤੋਂ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਦੋਸ਼ੀ ਓਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਘਰ ਲੈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਘੰਟਿਆਂ ਬਾਅਦ, ਦੋਸ਼ੀ ਨੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਘਰੋਂ ਭੱਜ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਆਪਣੇ ਮਾਮੇ ਅਨੰਤ ਰਾਮ (ਪੀਡਬਲਯੂ-3) ਨੂੰ ਦੱਸਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਤੀਵਾਦੀ-ਮੁਲਜ਼ਮ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਦੋਸ਼ੀ ਰਮੇਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਦੀ ਧਮਕੀ ਦੇ ਤਹਿਤ, ਪੀਡਬਲਯੂ-1 ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਾਮੇ (ਪੀਡਬਲਯੂ-3) ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਘਰੋਂ ਭੱਜ ਗਈ ਹੈ। 24.08.2007 ਨੂੰ ਲਗਭਗ 02.00 ਵਜੇ, ਅਨੰਤ ਰਾਮ (ਪੀਡਬਲਯੂ-3) ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਘਰ ਆਇਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਪੀਡਬਲਯੂ-1 ਅਤੇ ਪੀਡਬਲਯੂ-3 ਧਰਮਪੁਰ ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਗਏ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਮੀਨਾ ਦੇਵੀ ਦੇ ਲਾਪਤਾ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ। 25.08.2007 ਨੂੰ, ਉਹ ਦੁਬਾਰਾ ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਧਰਮਪੁਰ ਗਏ ਅਤੇ ਲਗਭਗ 11.00-11.30 ਵਜੇ; ਉਸ ਸਮੇਂ ਅਨੰਤ ਰਾਮ (ਪੀਡਬਲਯੂ-3) ਨੂੰ ਨੇਕ ਰਾਮ ਦਾ ਫ਼ੋਨ ਆਇਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਮ੍ਰਿਤਕ ਮੀਨਾ ਦੇਵੀ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਘਾਟ ਬਾਹੂ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦਰੱਖਤ ਨਾਲ ਲਟਕਦੀ ਮਿਲੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਪੀਡਬਲਯੂ-1 ਅਤੇ ਪੀਡਬਲਯੂ-3 ਪੁਲਿਸ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਨਾਲ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਮੀਨਾ ਦੇਵੀ ਦੀ ਲਾਸ਼

ਇੱਕ ਚੀੜ ਦੇ ਦਰੱਖਤ ਦੀ ਟਾਹਣੀ ਨਾਲ ਲਟਕ ਰਹੀ ਸੀ, ਜਿਸਦੇ ਗਲੇ ਵਿੱਚ ਪਲਾਸਟਿਕ ਦੀ ਰੱਸੀ ਬੰਨ੍ਹੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਪੀਡਬਲਯੂ-1 ਦਾ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ, 2007 ਦੀ ਐਫ.ਆਈ.ਆਰ. ਨੰ. 250 ਵਿੱਚ ਧਾਰਾ 302 ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ. ਅਤੇ ਧਾਰਾ 201 ਨੂੰ ਧਾਰਾ 34 ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

4. ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਜਾਂਚ ਸਬ-ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਆਫ਼ ਪੁਲਿਸ ਸਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ (ਪੀਡਬਲਯੂ-20) ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜਾਂਚ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਆਫ਼ ਪੁਲਿਸ ਐਲਆਰ ਠਾਕੁਰ (ਪੀਡਬਲਯੂ-22) ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਪੀਡਬਲਯੂ-22 ਨੇ ਮੌਕੇ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ, ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ। ਡਾ. ਵਿਵੇਕ ਬਨਿਆਲ (ਪੀਡਬਲਯੂ-24) ਨੇ ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਰਾਏ ਦਿੱਤੀ ਕਿ "....ਮੌਤ ਤਿੱਲੀ ਦੇ ਫਟਣ ਕਾਰਨ ਖੂਨ ਦੇ ਝਟਕੇ ਅਤੇ ਮਾਰਟਮ ਵਿਰੋਧੀ ਸੱਟਾਂ ਕਾਰਨ ਹੋਈ ਸੀ ਜੋ ਗਲਾ ਘੁੱਟਣ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਦਿੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਫਾਂਸੀ ਦਾ ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ"। ਦੋਸ਼ੀ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ ਨੂੰ 25.08.2007 ਨੂੰ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਲੈ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਦੋਸ਼ੀ ਦਾ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ 27.08.2007 ਨੂੰ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਦੋਸ਼ੀ ਰਮੇਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਔਰਤ ਦੀ ਕਮੀਜ਼ ਬਰਾਮਦ ਹੋਈ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਉਸਾਰੀ ਅਧੀਨ ਸੀ। ਜਾਂਚ ਪੂਰੀ ਹੋਣ 'ਤੇ, ਦੋਸ਼ੀ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ, ਰਮੇਸ਼ ਕੁਮਾਰ, ਓਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅਤੇ ਬਰਫੀ ਦੇਵੀ ਵਿਰੁੱਧ ਧਾਰਾ 302 ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ. ਅਤੇ ਧਾਰਾ 201 ਦੇ ਨਾਲ ਧਾਰਾ 34 ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੇ ਤਹਿਤ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

5. ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ, ਸੈਸ਼ਨ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ, ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਚੌਵੀ ਗਵਾਹਾਂ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਾਨਬੱਧ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਾਂ ਅਤੇ ਭੌਤਿਕ ਵਸਤੂਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਧਾਰਾ 313 ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੇ ਤਹਿਤ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਵਿੱਚ, ਦੋਸ਼ੀ ਨੇ ਸਾਰੇ ਅਪਰਾਧਕ ਹਾਲਾਤਾਂ ਅਤੇ ਸਬੂਤਾਂ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉਹ ਬੇਕਸੂਰ ਹੈ। ਦੋਸ਼ੀ ਨੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਮੀਨਾ ਦੇਵੀ ਦੀ ਮੌਤ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

6. ਅਨੰਤ ਰਾਮ (ਪੀਡਬਲਯੂ-3) ਅਤੇ ਭਿੰਡਰਾ ਦੇਵੀ (ਪੀਡਬਲਯੂ-15) ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ, ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਇਆ ਕਿ ਮੀਨਾ ਦੇਵੀ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਜੀਜਾ (ਜਵਾਬਦੇਹ-ਦੋਸ਼ੀ) ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਝੱਲਣੀ ਪਈ। ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਇਆ ਕਿ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਜੀਵਨ ਲਾਲ (ਪੀਡਬਲਯੂ-1) ਨੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਨੂੰ ਕੁੱਟਣ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਮੀਨਾ ਦੇਵੀ ਨੂੰ ਘਰੋਂ ਲੈ ਜਾਣ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇਆਮ ਕੰਮ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਇਆ ਕਿ ਮ੍ਰਿਤਕ ਮੀਨਾ ਦੇਵੀ ਦੀ ਮੌਤ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਵੱਲੋਂ ਕੋਈ ਵਾਜਬ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਨਹੀਂ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਜਵਾਬਦੇਹ-ਦੋਸ਼ੀ ਨਾਲ ਸਾਂਝੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰਹਿ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੱਭਤਾਂ 'ਤੇ, ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਪ੍ਰਤੀਵਾਦੀ-ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਧਾਰਾ 302 ਆਈਪੀਸੀ ਅਤੇ ਧਾਰਾ 201 ਆਈਪੀਸੀ ਦੇ ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਉਮਰ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ। ਹੋਰ ਮੁਲਜ਼ਮ ਰਮੇਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਅਤੇ ਓਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਦੋਸ਼ੀ ਬਰਫੀ ਦੇਵੀ ਫਰਾਰ ਰਹੀ।

7. ਮੁਲਜ਼ਮ ਵੱਲੋਂ ਦਾਇਰ ਅਪੀਲ ਵਿੱਚ, ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਜੀਵਨ ਲਾਲ (ਪੀਡਬਲਯੂ-1) ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਗਵਾਹ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਪੂਰੀ ਘਟਨਾ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸੁਧਾਰ ਕੀਤੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਪੀਡਬਲਯੂ-1 ਇੱਕ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਗਵਾਹ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਝਗੜੇ ਸੰਬੰਧੀ ਗੰਜੇ ਦਾਅਵੇ ਸਨ, ਪਰ ਮ੍ਰਿਤਕ ਮੀਨਾ ਦੇਵੀ ਦੇ ਕਤਲ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਦਾ ਕੋਈ ਖਾਸ ਉਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਮੁਕੱਦਮੇਬਾਜ਼ੀ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਗੰਭੀਰ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਤੋਂ ਪੀੜਤ ਹੈ, ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਪ੍ਰਤੀਵਾਦੀ-ਦੋਸ਼ੀ ਦੁਆਰਾ ਦਾਇਰ ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸ 'ਤੇ ਲਗਾਈ ਗਈ ਸਜ਼ਾ ਅਤੇ ਉਮਰ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ, ਰਾਜ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ।

8. ਅਸੀਂ ਧਿਰਾਂ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ਯੋਗ ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ ਰਿਕਾਰਡ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਘੋਖਿਆ ਹੈ।

9. ਮੁਕੱਦਮਾ ਹਾਲਾਤੀ ਸਬੂਤਾਂ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੈਅ ਹੈ ਕਿ ਹਾਲਾਤੀ ਸਬੂਤਾਂ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਇੱਕ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਉਹ ਹਾਲਾਤ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਦੋਸ਼ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਸੁਚੱਜੇ ਅਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਨਾਲ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਹਾਲਾਤ ਨਿਰਣਾਇਕ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਜੋ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਸਮੂਹਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਏ ਗਏ ਸਾਰੇ ਹਾਲਾਤ ਇੱਕ ਪੂਰੀ ਲੜੀ ਬਣਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਲੜੀ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਪਾੜਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਸਾਬਤ ਹੋਏ ਹਾਲਾਤ ਸਿਰਫ਼ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਦੀ ਪਰਿਕਲਪਨਾ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕਸਾਰ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਨਿਰਦੋਸ਼ਤਾ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੰਗਤ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

10. ਇੱਕ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਹਾਲਾਤੀ ਸਬੂਤਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ, ਦੋਸ਼ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਸਿਰਫ਼ ਉਦੋਂ ਹੀ ਕੱਢਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ੀ ਤੱਥ ਅਤੇ ਹਾਲਾਤ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਨਿਰਦੋਸ਼ਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਅਸੰਗਤ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਤ੍ਰਿਮੁਖ ਮਰੋਤੀ ਕਿਰਕਨ ਬਨਾਮ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ (2006) 10 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 681 ਵਿੱਚ, ਇਸਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ:-

"12. ..... ਹਾਲਾਤੀ ਸਬੂਤਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਆਮ ਸਿਧਾਂਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਤੋਂ ਦੋਸ਼ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਠੋਸ ਅਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਨਾਲ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ; ਕਿ ਉਹ ਹਾਲਾਤ ਇੱਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਦੇ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਜੋ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ; ਕਿ ਸਮੂਹਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਏ ਗਏ ਹਾਲਾਤ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਲੜੀ ਬਣਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਸਿੱਟੇ ਤੋਂ ਕੋਈ ਬਚ ਨਾ ਸਕੇ ਕਿ ਸਾਰੀ ਮਨੁੱਖੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਪਰਾਧ ਦੋਸ਼ੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਪਰਿਕਲਪਨਾ 'ਤੇ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਦੇ ਅਯੋਗ ਹੋਣ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਨਿਰਦੋਸ਼ਤਾ ਨਾਲ ਅਸੰਗਤ ਹੋਣ।"

ਰਾਜਸਥਾਨ ਰਾਜ ਬਨਾਮ ਕਾਸ਼ੀ ਰਾਮ (2006) 12 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 254, ਗਣੇਸ਼ ਲਾਲ ਬਨਾਮ ਰਾਜਸਥਾਨ ਰਾਜ (2002) 1 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 731, ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ ਬਨਾਮ ਸੁਰੇਸ਼ (2000) 1 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 471 ਅਤੇ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਰਾਜ ਬਨਾਮ ਰਾਜੇਂਦਰਨ (1999) 8 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 679 ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਹੀ ਸਿਧਾਂਤ ਦੁਹਰਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ।

11. ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੀਨਾ ਦੇਵੀ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਜੀਵਨ ਲਾਲ (ਪੀਡਬਲਯੂ-1) ਅਤੇ ਰੇਖਾ ਦੇਵੀ (ਪੀਡਬਲਯੂ-2) ਨਾਲ ਦੋਸ਼ੀ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਂਝੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਹੀ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਸਬੂਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਪੀਡਬਲਯੂ-1 ਅਤੇ ਪੀਡਬਲਯੂ-2 ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ 23.08.2007 ਨੂੰ, ਪ੍ਰਤੀਵਾਦੀ ਸ਼ਰਾਬੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਨੋਂ ਮਾਰਨ ਦੀ ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ। ਜੀਵਨ ਲਾਲ (ਪੀਡਬਲਯੂ-1) ਜੋ ਕਿ ਮ੍ਰਿਤਕ ਮੀਨਾ ਦੇਵੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਹੈ, ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਚੀਕਾਂ ਸੁਣੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਓਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਘਰ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। 25.08.2007 ਨੂੰ, ਮੀਨਾ ਦੇਵੀ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਨੇੜਲੇ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਚੀੜ ਦੇ ਦਰੱਖਤ ਨਾਲ ਲਟਕਦੀ ਮਿਲੀ। ਪੀਡਬਲਯੂ-24-ਡਾ. ਵਿਵੇਕ ਬਨਿਆਲ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਕੀਤਾ, ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ "ਮਾਰਟਮ ਵਿਰੋਧੀ ਸੱਟਾਂ ਗਲਾ ਘੁੱਟਣ ਕਾਰਨ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਲਾਸ਼ ਨੂੰ ਲਟਕਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ"।

12. ਆਪਣੇ ਸਬੂਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਜੀਵਨ ਲਾਲ (ਪੀਡਬਲਯੂ-1) ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਓਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੇ ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਾਮੇ ਅਨੰਤ ਰਾਮ (ਪੀਡਬਲਯੂ-3) ਨੂੰ ਟੈਲੀਫੋਨ ਕਰੇ ਕਿ ਮੀਨਾ ਦੇਵੀ ਘਰੋਂ ਭੱਜ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਧਮਕੀ ਦੇ ਤਹਿਤ ਜੀਵਨ ਲਾਲ (ਪੀਡਬਲਯੂ-1) ਨੇ ਅਨੰਤ ਰਾਮ (ਪੀਡਬਲਯੂ-3) ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ। 24.08.2007 ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ 02.00 ਵਜੇ ਅਨੰਤ ਰਾਮ (ਪੀਡਬਲਯੂ-3) ਦੇ ਪਿੰਡ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਪੀਡਬਲਯੂ-1 ਅਤੇ ਪੀਡਬਲਯੂ-3 ਪੀ.ਪੀ. ਧਰਮਪੁਰ ਗਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੀਨਾ ਦੇਵੀ ਦੇ ਲਾਪਤਾ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ। ਮੀਨਾ ਦੇਵੀ ਆਪਣੇ ਜੀਜਾ/ਦੋਸ਼ੀ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਸਮੇਤ ਰਹਿ ਰਹੀ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਮੀਨਾ ਦੇਵੀ ਇੰਨੀ ਲਾਪਤਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਦੋਸ਼ੀ ਦਾ ਕੁਦਰਤੀ ਵਿਵਹਾਰ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕਰਨਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅਨੰਤ ਰਾਮ (ਪੀਡਬਲਯੂ-3) ਨੂੰ ਵੀ। ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸਬੂਤ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 106 ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਦੋਸ਼ੀ 'ਤੇ ਭਾਰ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਘਰ ਦਾ ਕੈਦੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਮੀਨਾ ਦੇਵੀ ਦੀ ਮੌਤ ਕਿਵੇਂ ਹੋਈ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਠੋਸ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦੇਵੇ। ਦੋਸ਼ੀ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਵਾਜਬ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਨਾ ਤਾਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦਰਜ ਕਰਵਾਈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਮੀਨਾ ਦੇਵੀ ਦੇ ਲਾਪਤਾ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ। ਘਰ ਦਾ ਕੈਦੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਤੀਵਾਦੀ-ਦੋਸ਼ੀ ਸਿਰਫ਼ ਚੁੱਪ ਰਹਿ ਕੇ ਅਤੇ ਕੋਈ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਨਾ ਦੇ ਕੇ ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਪ੍ਰਤੀਵਾਦੀ ਵਿਰੁੱਧ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਫੈਂਜੀ ਸਥਿਤੀ ਹੈ ਜੋ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਪਰਾਧ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

13. ਦੋਸ਼ੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਨਾਲ ਅਕਸਰ ਝਗੜਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਸ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਵੀ ਕੀਤਾ। ਇੱਕ ਸਵਾਮੀ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਇੱਕ ਵਿਵਾਦ ਵੀ ਸੁਝਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੀ ਜਾਇਦਾਦ ਸਿਰਫ਼ ਮ੍ਰਿਤਕ

ਮੀਨਾ ਦੇਵੀ ਨੂੰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਜੋ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਦੋਸ਼ੀ ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਕਾਰਨ 1,20,000/- ਰੁਪਏ ਦੀ ਫਿਕਸਡ ਡਿਪਾਜ਼ਿਟ ਲਈ ਉਸਦਾ ਲਾਲਚ ਸੀ ਜੋ 13.08.2007 ਨੂੰ ਮ੍ਰਿਤਕ ਨੂੰ ਦੇਣਯੋਗ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੀ ਭਾਬੀ ਪੀਡਬਲਯੂ-15 ਭਿੰਡਰਾ ਦੇਵੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਬੂਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਵੀ ਮੀਨਾ ਦੇਵੀ ਉਸਦੇ ਘਰ ਆਉਂਦੀ ਸੀ, ਮੀਨਾ ਦੇਵੀ ਉਸਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਦੁੱਖ ਬਾਰੇ ਦੱਸਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਭਿੰਡਰਾ ਦੇਵੀ (ਪੀਡਬਲਯੂ-15) ਨੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਬਾਰੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਪੀਡਬਲਯੂ-15 ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ ਤੋਂ, ਇਹ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ ਇੱਕ ਪੁਰਾਣਾ ਸ਼ਰਾਬੀ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਮੌਕੇ 'ਤੇ, ਪ੍ਰਤੀਵਾਦੀ-ਮੁਲਜ਼ਮ ਨੇ ਮੀਨਾ ਦੇਵੀ ਨੂੰ ਕੁੱਟਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਮੀਨਾ ਦੇਵੀ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ ਨਹੀਂ ਕੁੱਟੇਗਾ।
ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਬਾਰੇ ਪੀਡਬਲਯੂ-15 ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ।

14. ਜੀਵਨ ਲਾਲ (ਪੀਡਬਲਯੂ-1) ਨੇ 23.08.2007 ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਦੁਆਰਾ ਮੀਨਾ ਦੇਵੀ 'ਤੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਮਲੇ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਓਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਪੀਡਬਲਯੂ-1 ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਧਮਕੀ ਬਾਰੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਅਤੇ ਦੇਖਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੀਵਨ ਲਾਲ (ਪੀਡਬਲਯੂ-1) ਇੱਕ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਗਵਾਹ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਜੀਵਨ ਲਾਲ (ਪੀਡਬਲਯੂ-1) ਦੇ ਵਰਜਨ 'ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਕਰਨਾ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਪੀਡਬਲਯੂ-1 ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਰਜਨ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਕੀਤੇ ਹਨ। 25.08.2007 ਦੇ ਇਸ ਬਿਆਨ (ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ ਪੀ/ਏ) ਵਿੱਚ, ਜੀਵਨ ਲਾਲ (ਪੀਡਬਲਯੂ-1) ਨੇ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 2 ਅਤੇ 3 ਅਰਥਾਤ ਰਮੇਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਅਤੇ ਓਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਜੀਵਨ ਲਾਲ (ਪੀਡਬਲਯੂ-1) ਦੇ ਸਬੂਤ 'ਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਲਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ 25.08.2007 ਨੂੰ ਮੀਨਾ ਦੇਵੀ ਦੀ ਲਟਕਦੀ ਲਾਸ਼ ਨੂੰ ਦਰੱਖਤ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਉਤਾਰਨ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਉਸਦੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰਮੇਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਅਤੇ ਓਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਪੀਡਬਲਯੂ-1 ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪੀਡਬਲਯੂ-1 ਦੀ ਉਮਰ ਸਿਰਫ਼ ਉਨ੍ਹੀ ਸਾਲ ਸੀ। 23.08.2007 ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ, ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੇ ਰੋਣ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣੀ ਸੀ ਜਦੋਂ ਉਸਨੂੰ ਕੁੱਟਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਪੀਡਬਲਯੂ-1 ਅਤੇ ਪੀਡਬਲਯੂ-3 24.08.2007 ਤੋਂ 25.08.2007 ਤੱਕ ਚੌਵੀ ਘੰਟਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਮੀਨਾ ਦੇਵੀ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਮ੍ਰਿਤਕ ਪਾਇਆ ਗਿਆ। ਪੀਡਬਲਯੂ-1 ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦੋਸ਼ੀ ਓਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਅਨੰਤ ਰਾਮ (ਪੀਡਬਲਯੂ-3) ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕਰੇ ਕਿ ਮੀਨਾ ਦੇਵੀ ਭੱਜ ਗਈ ਹੈ। 25.08.2007 ਨੂੰ, ਜਦੋਂ ਪੀਡਬਲਯੂ-1 ਦਾ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਸਦਮੇ ਅਤੇ ਡਰ ਦੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਓਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅਤੇ ਰਮੇਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਉਸਦੇ ਬਿਆਨ (ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ ਪੀ/ਏ) ਵਿੱਚ ਨਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਪੀਡਬਲਯੂ-1 ਦੇ ਸਬੂਤ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਸਹੀ ਕਦਰ ਕਰਨ 'ਤੇ, ਹੇਠਲੀ

ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਪੀਡਬਲਯੂ-1 ਦੇ ਸਬੂਤ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਹੈ, ਸਾਡੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ, ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੂੰ ਪੀਡਬਲਯੂ-1 ਦੇ ਸੰਸਕਰਣ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਭਰੋਸੇਯੋਗਤਾ 'ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।

15. ਗਵਾਹ ਦੇ ਸਬੂਤ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ, ਪਹੁੰਚ ਇਹ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਗਵਾਹ ਦੇ ਸਬੂਤ ਪੂਰੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੇਸ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸੱਚੇ ਜਾਪਦੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਦਾਲਤ ਲਈ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਵਧੇਰੇ ਜਾਂਚ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਬੂਤਾਂ ਵਿੱਚ ਦੱਸੀਆਂ ਗਈਆਂ ਕਮੀਆਂ ਅਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਕੀ ਇਹ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਕੇਸ ਦੇ ਆਮ ਕਾਰਜਕਾਲ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੈ। ਜੀਵਨ ਲਾਲ (ਪੀਡਬਲਯੂ-1) ਮ੍ਰਿਤਕ ਮੀਨਾ ਦੇਵੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਹੈ ਜੋ ਉਸਦੇ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕੋ ਘਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਘਟਨਾ ਬਾਰੇ ਬੋਲਣ ਲਈ ਇੱਕ ਕੁਦਰਤੀ ਗਵਾਹ ਹੈ। ਪੀਡਬਲਯੂ-1 ਦਾ ਸਬੂਤ ਠੋਸ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਤਗਾਸਾ ਕੇਸ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਜੀਵਨ ਲਾਲ (ਪੀਡਬਲਯੂ-1) ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਥਿਤ ਸੁਧਾਰਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਪੀਡਬਲਯੂ-1 ਦੇ ਸਬੂਤ 'ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਉਸਦੇ ਸਬੂਤ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਕੁਝ ਸੁਧਾਰ ਹੋਏ ਹਨ।

16. ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜ ਦੁਆਰਾ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਮ੍ਰਿਤਕ ਮੀਨਾ ਦੇਵੀ ਨੂੰ ਆਖਰੀ ਵਾਰ ਦੋਸ਼ੀ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਜ਼ਿੰਦਾ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਮੀਨਾ ਦੇਵੀ ਦੇ ਲਾਪਤਾ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਤਸੱਲੀਬਖਸ਼ ਵਿਆਖਿਆ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇਹ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਫੈਂਜੀ ਹਾਲਾਤ ਹਨ। ਮੀਨਾ ਦੇਵੀ ਜੋ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਨਾਲ ਉਸੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਆਖਰੀ ਵਾਰ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਨਾਲ ਜ਼ਿੰਦਾ ਦਿਖਾਈ ਗਈ ਸੀ, ਇਹ ਉਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਦੱਸੇ ਕਿ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੀ ਮੌਤ ਕਿਵੇਂ ਹੋਈ। ਦੋਸ਼ੀ ਕੋਲ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਵਾਜਬ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਮੀਨਾ ਦੇਵੀ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਦਰੱਖਤ ਨਾਲ ਲਟਕਦੀ ਕਿਵੇਂ ਮਿਲੀ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਾਸ਼ੀ ਰਾਮ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਦੋਸ਼ੀ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਦੱਸੇ ਕਿ ਮ੍ਰਿਤਕ ਨਾਲ ਕੀ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਦੋਸ਼ੀ ਉਸ ਤੱਥ 'ਤੇ ਰੌਸ਼ਨੀ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦਾ ਜੋ ਉਸਦੇ ਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਤਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਅਸਫਲਤਾ ਉਸਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਫੈਂਜੀ ਹਾਲਾਤ ਹੋਵੇਗੀ।

17. ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਧਾਰਾ 313 ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੇ ਤਹਿਤ ਆਪਣੀ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਵਿੱਚ, ਦੋਸ਼ੀ ਨੇ ਸਿਰਫ਼ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਦੋਸ਼ੀ ਹਾਲਾਤ ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਬੇਕਸੂਰ ਹੈ। ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਦੇਣ ਦੀ ਇੱਕ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਮ੍ਰਿਤਕ ਨੇ ਜ਼ਹਿਰ ਖਾਧਾ ਅਤੇ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ ਕੀਤੀ। ਮ੍ਰਿਤਕ ਮੀਨਾ ਦੇਵੀ ਦਾ ਵਿਸੇਰਾ ਐਫਐਸਐਲ ਤੁੰਗੰਡ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਐਫਐਸਐਲ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇ ਵਿਸੇਰਾ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਜ਼ਹਿਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਸਾਡੇ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ, ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੁਆਰਾ ਸੁਝਾਈ ਗਈ ਦਲੀਲ ਨੂੰ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

18. ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਫੈਸਲਿਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸਜ਼ਾ ਹਾਲਾਤੀ ਸਬੂਤਾਂ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦੀ ਲੜੀ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਪਾੜਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ; ਦੋਸ਼ੀ ਸ਼ੱਕ ਦੇ ਲਾਭ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੌਜੂਦਾ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਠੋਸ ਅਤੇ ਭਰੋਸੇਮੰਦ ਸਬੂਤਾਂ ਦੁਆਰਾ, ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਹਾਲਾਤ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ ਹਨ:- (i) ਮਨੋਰਥ (ਪੀਡਬਲਯੂ-15 ਦਾ ਸਬੂਤ); (ii) ਦੋਸ਼ੀ ਦੁਆਰਾ ਮ੍ਰਿਤਕ ਨੂੰ ਕੁੱਟਣਾ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਦੂਰ ਲੈ ਜਾਣਾ (ਪੀਡਬਲਯੂ-1 ਦਾ ਸਬੂਤ); (iii) ਮੀਨਾ ਦੇਵੀ ਦੀ ਮੌਤ ਹੱਤਿਆ ਹੈ (ਪੀਡਬਲਯੂ-24 ਦਾ ਸਬੂਤ); (iv) ਮ੍ਰਿਤਕ ਮੀਨਾ ਦੇਵੀ ਦੇ ਲਾਪਤਾ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਰਿਪੋਰਟ ਨਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ; ਅਤੇ (v) ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੀ ਮੌਤ ਬਾਰੇ ਦੋਸ਼ੀ ਵੱਲੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ। ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੁਆਰਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਠੋਸ ਅਤੇ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਸਬੂਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਾਬਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਹਾਲਾਤ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਇੱਕ ਪੂਰੀ ਲੜੀ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਤਲ ਦੋਸ਼ੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ।

19. ਅਪੀਲ ਵਿੱਚ, ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੇ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਸਬੂਤ ਅਤੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਮੁੱਲ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਰੁੱਧ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਭਿਆਨਕ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦੀ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਦਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਕਾਲਪਨਿਕ ਸ਼ੰਕਿਆਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਲਾਲ (ਪੀਡਬਲਯੂ-1) ਦੇ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਸਬੂਤਾਂ ਨੂੰ ਪਤਲੇ ਆਧਾਰਾਂ 'ਤੇ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਗਲਤ ਕਦਰ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਨਿਆਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ। ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਬਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਤਰਕ ਅਸਥਿਰ ਹਨ ਅਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ਯੋਗ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ।

20. ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਇਤਰਾਜ਼ਯੋਗ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਪੀਲ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਧਾਰਾ 302 ਆਈਪੀਸੀ ਦੇ ਤਹਿਤ ਪ੍ਰਤੀਵਾਦੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਅਤੇ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਉਸ 'ਤੇ ਲਗਾਈ ਗਈ ਉਮਰ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਸਜ਼ਾ ਭੁਗਤਣ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀਵਾਦੀ ਨੂੰ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਦਿਵਿਆ ਪਾਂਡੇ ਅਪੀਲ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਹੈ।

ਡਿਸਕਲੇਮਰ :- ਸਥਾਨਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਨਿਆ ਨਿਰਣਾਂ ਕੇਵਲ ਮੁਕੱਦਮੇਬਾਜ਼ਾਂ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਮਝਣ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਸਾਰੇ ਵਿਹਾਰਕ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਮੰਤਵਾਂ ਲਈ ਨਿਆਂ ਨਿਰਣੇ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸੰਸਕਰਣ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਮਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਦਿਵਾਕਰ ਜੋਤੀ ਐਡਵੋਕੇਟ